

Osnove in presoja filozofije Franca Brentana, osnovalca nove nemške filozofije

Cene Logar

Franc Brentano se je rodil 16. januarja 1838. Vstopil je v semenišče, bil 1864. posvečen v mašnika in 1886. se je habilitiral v Würzburgu, kjer je z uspehom deloval nekoliko let in že tu dobil dva svoja velika učenca Carla Stumpfa in Antona Martyja. Oba ta dva sta spremljala svojega učitelja tudi leta 1870. in skupno z njim izstopila iz katoliške cerkve. Marty, ki je bil tudi duhovnik, je izstopil seveda tudi iz duhovskega stanu. Vzrok vsem tem dogodkom je bil boj glede papeževe nezmotljivosti. Brentano je spisal po naročilu škofa Kettelerja tudi spomenico o tem, ki so jo potem nemški škofi sprejeli kot izraz svojega mnenja. Brentano je bil kot veliko nemških škofov proti nezmotljivosti. Ker je stran, ki je bila proti nezmotljivosti, propadla, je tudi Brentano izstopil iz cerkve. V marcu leta 1873. se je odpovedal profesuri v Würzburgu in mesec nato izstopil iz cerkve. Naslednje leto je bil imenovan za profesorja na Dunaju. Leta 1880. se je poročil in odložil profesuro. Habilitiral pa se je takoj kot privatni docent. Predaval je še petnajst let, potem pa je šel v Florenco in živel privatno. Umril je 17. marca 1917.

Na Dunaju si je vzgojil nadaljnje učence, T. G. Masaryka, Edmunda Husserla, Aleksija Meinonga, Twardovskega, Ehrenfelsa, Hermana Schella i. dr.

Brentano je objavljial izredno malo svojih del, zadnja desetletja svojega življenja le na pritisk svojih učencev.

Njegovi rokopisi so bili raztreseni v Florenci, Zürichu in Schönbühlu. Sedaj so vsi v Pragi.

Masaryk je ustanovil Brentanovo družbo in jo finančno omogočil. To vodi prof. Kraus. Ta in prof. Kastil izdajata Brentanova dela, katerih je izšlo deset zvezkov.

2. Po Kantu se je začela za nemško filozofijo težka kriza. Filozofija je zašla v močvirje sistemov, med Nemci se je zakoreninilo mnenje, da mora imeti vsak filozof svoj sistem. Sicer sploh ni filozof. To čudno mnenje, ki pri drugih velikih kulturnih narodih ni bilo nikdar tako zakoreninjeno, se je preneslo tudi med narode, ki so bili pod vplivom nemške filozofije. Francoska, posebno pa angleška filozofija sta šli veliko bolj samostojno skozi periodo spekulativne filozofije. Imata pač veliko moč v svoji kulturi in tradiciji.

Pri Nemcih pa so bili filozofi kot n. pr. Hegel, Fichte Schelling, Schopenhauer, ki so večinoma v zelo mladih letih razvili vsak popolnoma svoj sistem. Seveda je ta način dela pravo znanstveno metodo zelo oviral in utesnjeval. Filozofija je zašla v popolno nasprotstvo z empiričnimi znanostmi in empirično metodo in zato tudi nujno v razsulo. Zlasti, ker so se v tem času empirične znanosti tako visoko razvile.

Pojavili so se zato filozofi, ki so hoteli postaviti filozofijo na realna, empirična, znanstvena tla. Seveda je tako delo silno težavno in po navadi zaide v drug ekstrem, kar se je deloma tudi zgodilo z nemško filozofijo. To je videti posebno pri W. Wundtu, deloma pri Helmholtzu, Fehnerju in Lotzeju.

Ta ekstremi razvoj je značilen v vsem novodobnem kulturnem in političnem življenju nemškega naroda in se zdi, da je pojav vsake nastajajoče in rastoče enotne kulture, kulture, ki še ni zasidrana v svoji enotni tradiciji, ampak si tradicijo šele ustvarja. Tako je z nemško kulturo v nasprotju s francosko in angleško. Italijanska kultura je bolj podobna v zadnjih stoletjih nemški, zato je tudi dobo spekulativne filozofije preživela podobno kot nemška.

3. Med reformatorji in osnivalci moderne nemške filozofije je brez dvoma največji Fr. Brentano. Povedel je nemško filozofijo nazaj na stara izhrojena, toda solidna pota, obenem pa jo obogatil z metodo modernega naravoslovja. V največji in najlepši meri je združil empirijo in spekulacijo (kolikor moremo imenovati apriorno metodo spekulativno metodo).

4. V zadnjih desetletjih je bil Brentano bolj znan le kot začetnik fenomenološke šole in učitelj fenomenologa Edm. Husserla in predmetnega teoretika Alexija Meinonga, kot pa po svoji lastni filozofiji, ki se v osnovah razlikuje od filozofije teh dveh. V času, ko je bila filozofija njegovih učencev znana po vsej Evropi, je bil on v glavnem nepoznan celo po imenu, niti od daleč pa se ni sanjalo ljudem, kakšne probleme rešuje ta stari mislec v sončni Florenci ali jasnem Zürichu. V njegovi poletni hiši v Schönbühlu ob Donavi so se kopičili kupi neobjavljenih rokopisov, nešteti majhnih in velikih razprav o Aristotelu, na podlagi katerih ga je mogoče prišteti med največje poznavalce Aristotelove filozofije za Tomažem Akvinskim, če mogoče ne celo za največjega. Dalje razprave iz psihologije, genetične kot deskriptivne (fenomenozije), dalje iz logike in ga je mogoče na podlagi teh del prišteti med največje reformatorje in izpopolnjevalce logike, dalje iz etike, kjer je že sedaj priznan kot eden največjih utiralcev poti moderne etike. Saj je veliki angleški filozof Moore napisal, da je Brentanov drobní spis „Vom Ursprung der sittlichen

Erkenntnis“ najboljši spis iz področja etike, kar jih pozna. Dalje so razprave iz metafizike, ontologije, sociologije i. dr.

5. Izredno važno je tudi njegovo delo na področju jezikovne kritike (Sprachkritik), na podlagi katere je označil izredno veliko problemov v filozofiji za pseudoprobleme.¹ To delo se zdi na prvi pogled zelo nepomembno, je pa v resnici zelo važno; važnost tega predmeta so opazili le nekateri največji filozofi pred Brentanom (n. pr. Aristotel v svoji metafiziki, kjer je celo peto knjigo posvetil samo analizi pojmov; prav tako Leibniz, J. Locke² in v novejšem času J. St. Mill³ v svoji Logiki). Vendar je do teh svojih odkritij prišel v glavnem šele na starost in sicer skoraj vzporedno s svojim najbolj vernim učencem Antonom Martyjem, bivšim profesorjem na praški nemški univerzi. Nekatere analize je izvedel Marty celo pred svojim učiteljem, narobe pa je zopet učitelj to delo nadaljeval in se ni ustavil pri početkih. Tako je Martyjevo glavno življensko delo „Untersuchungen zur Grundlegung der Grammatik und Sprachphilosophie“ radi poznejših Brentanovih odkritij nekoliko zastarelo, ker je v njem še nekaj fikcij, ki jih Marty nima za fikcije. Tega vzrok pa je v glavnem v njegovi napačni rešitvi problema spoznanja. Marty je namreč še ostal na stališču starega pojmovanja spoznanja, ki ga v splošnem formuliramo: *cognitio est adaequatio intellectus et rei*. Na tem stališču sta ostala tudi Husserl in Meinong. Brentano pa ga je zavrgel. Kako in zakaj, bo vidno pozneje.

6. Ker Brentana tedanja nemška spekulativna filozofija ni zadovoljila, se je obrnil k stari, tedaj zaničevani filozofiji. Ostal je pri Aristotelu in vsa njegova poznejša filozofija se da razumeti le s stališča Aristotelovega načina raziskovanja in Aristotelovih doktrin. Brentano je prav za prav ostal aristotelik, čeprav moremo govoriti o Brentanovi filozofiji in Brentanovi šoli. Enako kot je ostal genialni Tomaž Akvinski aristotelik, in vendar je tudi on povedel Aristotelovo filozofijo tako daleč, da moremo govoriti o Tomaževi filozofiji kot o posebni filozofiji.

Največji in najgenijalnejši poznavalec Aristotelove filozofije je veljal in velja Tomaž Akvinski. Vendar je najmanj tako velik poznavalec Aristotela Fr. Brentano. Po kritičnosti najbrže celo prekaša Tomaža. Večina teh njegovih aristoteljskih del še ni objavljena.

7. V svojih mladih letih je Brentano studiral izključno Aristotela in ga skušal tolmačiti. Iz tega studija so nastala nekatera objavljena dela.

¹ Prim. „Über Wahrheit und Evidenz“, „Psychologie vom empirischen Standpunkt II.: Von der Klassifikation der psychischen Phänomene“ (Anhang), dalje prva poglavja v „Kategorienlehre“.

² Prim. J. Locke: „Razprava o človeškem razumu I.“

³ Prim. J. St. Mill: „Sistem deduktivne in induktivne logike“ I, 2, § 2.

Disertacija „Über die Bedeutung des Seins bei Aristoteles“ izšla leta 1862., torej v njegovem štiriindvajsetem letu, raziskuje različne pomene pojma $\tau\omicron\delta\epsilon\iota$ pri Aristotelu. Ta spis je tudi njegov učitelj Trendelenburg, priznani aristotelik, visoko cenil, čeprav je šel mladi Brentano v njem svoja pota.

Nadaljnji spis o Aristotelovi filozofiji je izšel leta 1867., namreč „Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre vom $\nu\omicron\upsilon\varsigma\ \pi\omicron\iota\eta\tau\iota\kappa\omicron\varsigma$ “. V tej knjigi Brentano poišče, presodi in skuša dati pravi pomen vsem elementom Aristotelove psihologije, in upošteva pri tem vse Aristotelove spise, ne samo psiholoških (t. j. de anima in parva naturalia).

8. S temi spisi je prišel v konflikt s tedanjim vodilnim poznavalcem antične filozofije, Eduardom Zellerjem. Iz tega spora so nastali spisi „Über den Creationismus bei Aristoteles“ 1882. in „Offener Brief an Herrn Professor Eduard Zeller — aus Anlaß seiner Schrift über die Lehre des Aristoteles von der Ewigkeit des Geistes“ 1883. V obeh spisih gre le za interpretacijo nekaj drobnih citatov iz Aristotela. Oba moža pa loči osnovno stališče v načinu raziskovanja Aristotela. Zeller se drži besede, Brentano se drži duha. Zeller hoče interpretirati vsak citat sam zase, Brentano le v zvezi z vsemi deli. Seveda pa obenem upošteva tudi možnost razvoja filozofove filozofije, česar Zeller ni poznal. Poznal pa je razvoj deloma že Tomaž Akvinski in danes ga je dokazal Jaeger.⁴ V Brentanovem arhivu v Pragi je rokopis iz tega časa, kjer Brentano osvetljuje principe svojega raziskovanja Aristotela in vsakega zgodovinskega raziskovanja filozofskih del. Pravi: kot je Cuvier iz posameznih kosti rekonstruiral ud ali iz ogrodja celo telo živali, kot umetnik rekonstruira izkopani torso v duhu in slogu avtorja tega torsa, tako mora ravnati tudi zgodovinar pri raziskovanju filozofskih del.

V smislu teh načel so pisani vsi njegovi zgodovinski spisi, ki jih je do tedaj napisal in izdal, enako vsi, ki jih ni izdal in so v arhivu Brentanove družbe v Pragi. Prav tako je pisan tudi njegov spis „Aristoteles und seine Weltanschauung“, ki je izšel 1911. To delo je plod desetletnega podrobnega dela in vsebuje le glavne izsledke. Pisal ga je že popolnoma slep in na pamet citiral vse citate. Važno poglavje v njem je tudi poglavje o razvoju Aristotelove filozofije. Dokazal je, da Aristotelova dela niso enega kova, ampak se v njih vidi tudi razvoj.

Ta način njegovega raziskovanja je prešel tudi na učence in učence teh učencev, na vso šolo. Tako je eden izmed prvih njegovih učencev, psiholog Carl Stumpf že leta 1869. izdal delo „Das Verhältnis des Plato-

⁴ Prim. Werner Jaeger: „Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung“ 1923.

nischen Gottes zur Idee des Guten". Prav tako njegov učenec iz te prve dobe, zadnji nemški kancler v. Hertling. (De Aristotelis Notione Unius 1864, Materie und Form in der Definition der Seele bei Aristoteles 1874).

9. Radi vseh teh raziskovanj so dolgo imeli Brentano v splošnem za skolastika in reakcionarca, kar pa ni bil. To se razvidi iz kritike, ki jo je že tedaj izvedel na Aristotelu. Že leta 1874. je v „Psychologie vom empirischen Standpunkte“ objavil svoje izsledke o sodbah, ki jih je spoznal za samosvoje psihične elemente, torej ne zgolj sklopitev in razločitev predstav, kot je bilo do tedaj splošno prepričanje in kot je najbrže učil tudi Aristotel (tako je bilo vsaj dotedanje mnenje, vendar pa Brentano v svojih neizdanih delih kaže tudi na to, da je Aristotel najbrže že sam opazil elementarnost sodb). Dalje je v tej knjigi pokazal, da nimamo samo takih sodb, ki jih nujno sestavljata subjekt in predikat, torej dve predstavi, ampak imamo tudi take, kjer je samo subjekt. Te je imenoval tetične sodbe, one pa sintetične. Tudi tega ni poznal niti Aristotel niti kak drug psiholog. Za logiko se je izkazalo za izredno važno in je povzročilo, da je odpadlo iz dosedanje logike marsikaj izumetničenega. Prav ta njegova raziskovanja o tehničnih sodbah so še bolj zbližala in seznanila Brentano z Miklošičem. Oba sta bila tedaj profesorja na dunajski univerzi. Z zgolj filološkega in gramatikalnega stališča je namreč tedaj izdal Miklošič razprave o impersonalijah in je prišel do podobnih zaključkov, kot že poprej Brentano. Brentano je ta Miklošičev spis (Subjektlose Sätze, 1883) tudi ocenil s psihološkega vidika.⁵

10. Prav tako je moral Brentano po dolgih analizah zavreči še več Aristotelovih naukov. Na primer: njegovo naziranje o čutnem duševnem.⁶ Aristotel je namreč mislil, da je to na nek način tudi široko in prostorno, kar je navezано na široka in prostorna čutila. Brentano je ta nauk zavrgel in je moral radi tega izvesti seveda tudi drugod mnogo popravkov. Prav tako je popravljal Aristotelovo logiko,⁷ kar je bilo osnovne važnosti. Vso Aristotelovo logiko je na ta način poenostavil. Seveda s tem tudi vso moderno logiko, kajti ta je vsa popolnoma odvisna od Aristotela (izjema so moderni logistiki, ki so pa s svojimi pozicijami v še večjih zmotah, kot je bil Aristotel). Brentano je namreč vse hipotetične in kondicionalne sodbe reducirjal na kategorične. Enako je spoznal v Aristotelovem nauku o obliki in snovi

⁵ Prim. „Wiener Allgemeine Zeitung“ 13. in 14. XI. 1883., ponatisnjeno v „Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis“ 1889.

⁶ Prim. „Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre vom ψυχικὸς αἴσθησις“ 1867., dalje „Kategorienlehre“.

⁷ Prim. „Psychologie vom empirischen Standpunkt II.“ (Anhang).

(ὄλη μορφή) gole fikcije.⁸ Spoznal je za fikcije še mnogo drugih naukov, ki pa se tičejo bolj modernih filozofov kot pa Aristotela (posebno njegovih učencev Edmunda Husserla, Antona Martyja in Alexija Meinonga).

To in še mnogo drugega je vzrok, zakaj ni mogoče smatrati Brentana za slepega aristotelika ali skolastika.

11. Ni pa hodil Brentano v šolo samo k Aristotelu in Tomažu Akvinskemu, ampak tudi k francoskemu in posebno angleškemu empirizmu (in pozitivizmu). Visok je cenil Humea, kljub njegovim napakam, še više J. Lockea in J. St. Milla. S tem poslednjim sta si tudi dopisovala,⁹ posebno glede sodb in sklepov; hotela sta se tudi sestati v Avignonu, a Millova smrt je preprečila ta sestanek. Visoko je cenil tudi Berkeleyja in tik pred smrtjo je še pisal kritične pripombe k škotskemu filozofu Reidu. O Reidu je v Brentanovem arhivu še kakih šest obširnejših razprav, ki bodo šele izdane. (Dalje sledi.)

⁸ Prim. „Kategorienlehre“.

⁹ Pisma so shranjena v arhivu Brentanove družbe v Pragi.

Vprašanje

Bogomil Fatur

V te dni togotne, ko umira svet,
pod križem pada, pada v nedogled,
odkod v te dni strahotne agonije
naj en sam žarek upanja prisije?

Zaznamovan, obsojen in preklet,
ob prvem udarcu boš v srcé zadet,
in kdo tedaj, kadar te kri oblije,
ob tebi bo, da na pomoč zavpije?

Vse, kar imamo, je zgolj bridek sen,
v milijonu src milijonkrat porojen,
do smrti lačnih kruha in pravice.

Kje si med nami, ki bi čist in klen,
ves v žaru žive vere prekaljen,
pojoča pest uporne bil desnice?